

Andreas Aarflot

Det livssynsåpne samfunn.

Stålsett-utvalgets innstilling. Prinsipper og konsekvenser

Stålsett-utvalget har levert et viktig religionspolitisk dokument som fortjener å studeres og debatteres videre i den nærmeste tid. Utvalget har hatt en vesentlig begrensning, idet fremstillingen skulle ta utgangspunkt i det såkalte kirkeforliket fra Stortinget i 2008. Dette kirkeforliket innebar, tross sine prinsipielle svakheter og innebygde motsetninger, at partiene la grunnlaget for den endelige avskaffelse av statskirkesystemet i dets klassiske form ved å gå inn for opphevelsen av grl. § 16 og prinsippet om kongens, dvs statens kirkestyre. Men ved å ta utgangspunkt i sentrale formuleringer i menneskerettskonvensjoner og internasjonale traktater, har utvalget likevel hatt en plattform som på mange måter vil måtte forme den fremtidige religionspolitikk i Norge. Utvalget har ønsket å fremstille et helhetlig syn på utfordringene og har fremsatt forslag til løsninger på en rekke praktiske områder. Det er i avveiningen av de mer prinsipielle linjer og de praktiske konsekvenser at det kan diskuteres om løsningene over alt gir det beste grunnlag for utformingen av både Den norske kirkes og tros-og livssynssamfunnenes virksomhet for fremtiden.

Det er særlig på tre områder det ville være ønskelig med en mer profilert fremstilling:

Det første er den historiske bakgrunnsforståelse. Utvalget reserverer seg mot at historiske tradisjoner skal få spille en vesentlig rolle for utformingen av fremtidens løsninger. Her ville det vært ønskelig om utvalget hadde gitt en tydeligere beskrivelse av den rettshistoriske bakgrunn som vårt rådende statskirkesystem hører hjemme i. Lenger enn i noe annet land ble her prinsippet om «das landesherrliche Kirchenregiment» ført videre, også i den form som utviklet seg etter innføringen av parlamentarismen. Mens f.eks. de tyske kirker etter hvert utviklet nye former, hvor erkjennelsen av statens overhøyhet og respekten for kirkenes autonomi ble fastlagt i forpliktende rettslige former, ble statens kirkestyre og overhøyhet fastholdt på prinsipielt grunnlag i Norge like til det siste. Det er for så vidt et treffende uttrykk for tilstanden som Ibsen gir i «Brand» på denne måten: «thi staten ser i religionen/ den magt, som best forædler tonen,-/ det værn hvori dens tryghed bor,-/ kort sagt, moralens rettesnor./ Se, statens forråd er kun tynt,/ den vil valuta for sin mynt./ God kristen, siges der, god borger».

De tyske kirkeforfatninger og de enkelte delstaters lovverk viser til et såkalt «korrelasjonsprinsipp», hvor staten anerkjenner kirkenes rolle som viktige bidrag til det allmenne gode, og kirkene på sin side utvikler sin egenart og selvstendighet i forståelse for statens overordnede rolle for samfunnslivet. Gjennom etableringen av synoder basert på kirkelige valg fremstod kirkene som reelle partnere med et rettslig fundament i deres status som «offentligrettslige korporasjoner». Dette førte til at staten ble mer sekulært begrunnet, og kirkene mer teologisk begrunnet. Slik sammenfatter den tyske kirkerettslærde Christoph Link utviklingen i Tyskland: «Den sekulære stat gav avkall på avgjørelser i åndelige spørsmål og gav det enkelte religionssamfunn muligheten til å fastlegge sin interne ordning etter sin egen teologiske selvforståelse. Statskirkeretten ble dermed til en verdslig ramme om den religiøse frihet, en ramme som også i virkeligheten skulle ivareta hensynet til utformingen av den alminnelige velferd». Det er denne utviklingen som omsider er kommet i gang også hos oss, og som danner det faktiske grunnlag for de reformer som er under utvikling.

Stålsettutvalget har en skissemessig og ufullstendig fremstilling av den historiske bakgrunn for vår kirkeordning. I noen grad preges den også av fremhevelse av kirkens maktstilling og privilegier, selv om bl.a. presteskapets rolle i stor grad var bestemt av forordninger og oppgaver som staten selv hadde lagt på prestene ut fra et hensyn til samfunnets beste. Og utvalget kunne vært tydeligere på en kritisk bedømmelse av den statskirkeideologi som helt til det siste har dominert i de politiske miljøer.

Det andre område, hvor utredningen kommer til kort, henger sammen med det foregående. I sin iver etter å stille seg fritt i forhold til historiske og tradisjonelle faktorer, gjør utvalget den bommert å underbetone de elementer av folkelig tilknytning som kirken og trossamfunnene representerer i vårt land. Det er lite som skrives om den faktiske betydning kirken har hatt som samfunnsbærende institusjon gjennom diakonale og sosiale initiativ, folkeopplysning og lim i lokalsamfunnet. Også vekkelsenes rolle i utviklingen av de demokratiske elementer i vår sosiale og politiske kultur kunne vært trukket inn. Kirkens rolle som kulturformidler og sosialiseringfaktor har Finn Wagle nylig fremhevet i en utmerket kronikk i Vårt Land. Det er slike forhold som gjør at utvalgets forslag om å sløyfe henvisningen til den kristne og humanistiske arv faller dødt til jorden blant en overveiende del av befolkningen.

Til sammenligning kan anføres hva den finske innenriksminister uttalte i sin hilsen til det finske kirkemøtet i vår, ifølge informasjonstjenesten for den finske kirken:

”Vid sitt besøk på kyrkomøtet på tisdagen 14.5.2013 fäste inrikesminister **Päivi Räsänen** oppmerksomhet ved vad statsmakten förväntar sig av kyrkan.

– Kyrkan har en tidlös och unik uppgift i vårt samhälle, att värna om vårt fosterlands andliga välmående, sade Räsänen.

Hon uppmanade kyrkomötesombuden att fundera på hur kyrkan för egen del kan svara mot två viktiga uppgifter med tanke på samhällets säkerhet: nationens mentala krisuthållighet och att trygga de grundläggande värderingarna.

– Vi har all anledning att vara tacksamma för det arbete som man gjort i vårt land som baserat sig på kristen värdegrund. Det här är viktigt att minnas när man planerar för framtiden, sade Räsänen och betonade att en gemensam värdegrund har skapat förutsättningar för samhällsutvecklingen under århundraden.

Som konkreta exempel på kyrkans samhällsuppgifter nämnde minister Räsänen också rollen som förmedlare av tröst vid samhällsliga kriser, förmedling av kristna traditioner vid till exempel skolavslutningen, fängelsesjälavården och arbetet bland invandrarna.

– Alla barn, såväl kristna som muslimer och religionslösa har rätt att bekanta sig med våra kulturella rötter. Att invandrare isoleras från de värde traditioner som format vårt samhälle främjar inte integrationen av invandrare i det finländska samhället. Om vi inte själva uppskattar och känner vår egen trostradition hur kan vi då förutsätta att de som kommer hit kan uppskatta den, undrade Räsänen och påminde om att religiös läskunskap blir allt viktigare i ett mångkulturellt samhälle”.

Når utvalget ellers går inn for en aktivt støttende religions- og livssyns politikk, er det hensynet til det enkelte religiøse menneske og dets individuelle trosutøvelse, mer enn det religiøst funderte felles idegrunnlag, som står i fokus. Men også utvalget peker på forskjellige verdier som forvaltes gjennom trossamfunnenes virksomhet, og som kan begrunne en aktivt støttende religionspolitikk:

«Et levende engasjement i og refleksjon om tros- og livssynsspørsmål kan gjøre at sentrale begreper og verdier brynes og holdes i hevd. Dette er i seg selv et viktig bidrag til en rikere offentlig samtale og et bedre samfunn. Menneskelivets ukrenkelighet, menneskets verdighet og ideen om at noe er hellig, er eksempler på begreper og verdier som har utviklet seg i en religiøs og/eller humanistisk tradisjon, og som danner grunnlag og motivasjon for sentrale fellesverdier som ivaretagelse av menneskerettigheter, demokrati og ansvar for fellesskapet. At slike fellesverdier videreutvikles i og utenfor tros- og livssynssamfunnene, har positiv betydning for samfunnet utover den enkelte borgers aktive deltakelse i

disse fellesskapene. Utvalget mener dette kan beskrives som samfunnets verdimeslige infrastruktur som er av felles verdi for alle, uavhengig av tro, livssyn, engasjement eller interesse. Det er derfor rimelig at alle bidrar gjennom skattefinansiering til å opprettholde slike viktige kvaliteter ved det norske samfunnet».

På bakgrunn av slike og liknende refleksjoner kan det synes underlig at utvalgets flertall så sterkt argumenterer mot den senest vedtatte verdiparagrafen i grunnloven: «Værdigrundlaget forbliver vor kristne og humanistiske arv». Det er vanskelig å se den reelle forskjell mellom dette og utvalgets formulering om «samfunnets verdimeslige infrastruktur», slik den er beskrevet ovenfor. Det kan ha sin interesse å sammenlikne med noen synspunkter som statsråd Gudmund Hernes i sin tid formulerte om noen av kirkens kjerneverdier, i sin første hilsen til Kirkemøtet i 1991:

“Norsk religiøsitet står om de lange bølger i folkets hverdagsliv. Disse langbølgene i livet er knyttet til de store begivenheter: Dåp, konfirmasjon, bryllup, gravferd. De er de faste konstanter i et omskiftelig liv, langstrømmene i befolkningen. Dette er ikke øyeblikkets kristendom, det som forlanger standpunkter her og nå, men det står om understrømmer i den enkeltes liv. Ritualene er en del av oss selv ved å være felles, gjennomgripende, over grupper, klasser. De gjør Den norske kirke nettopp norsk ved å være vår utgave av den verdensomspennende tro, vårt preg på det samme budskap». Det er slike erkjennelser som maner til varsomhet med å overse den dypere forankring i folkesjelen av kirkens tusenårige virksomhet i vårt land.

Det tredje område hvor det kan synes å være en mangel i utvalgets fremstilling, er i forholdet mellom det individuelle og kollektive aspekt i religionsfriheten. Som rimelig er, bygger utvalget mye av sin argumentasjon på de forpliktelser som ligger både på den enkelte og på statene gjennom den tilslutning som er gitt til de internasjonale konvensjoner om religionsfrihet og menneskerettigheter.

Selve *FN-erklæringen* fra 1948 lyder slik (§ 18):

"Enhver har rett til tanke- samvittighets- og religionsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å skifte religion eller tro, og frihet til enten alene eller sammen med andre, og offentlig eller privat, å gi uttrykk for sin tro gjennom undervisning, utøvelse, tilbedelse og ritualer."

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK, 1950) uttrykker seg i hovedsak på samme måte, men presiserer tydeligere hvilket vern religionsfriheten skal ha:

2. «Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning skal bare bli undergitt slike begrensninger som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.»

I *FN-konvensjonen Om Sivile og Politiske rettigheter* (1966) er religionsfriheten omhandlet i artikkel 18, som har slått fast følgende i artikkel 1:

"1. Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttakelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning».

De følgende artikler gjentar det sterke rettsvern mot innskrenkninger i rettighetene. Videre understreker konvensjonen at nasjonal, rasemessig eller religiøs diskriminering skal være forbudt (art. 20), og den reiser et vern for minoritetenes rett.

Ståsett-utvalget formulerer i kapittel 9 åtte grunnleggende prinsipper for en helhetlig politikk, forankret i menneskerettighetene, og utdypet i forhold til en analyse av dagens samfunnsvirkelighet.

Dette er prinsippene:

1. Tros- og livssynsfriheten beskyttes for alle.
2. Den enkeltes tros- og livssynspraksis må ikke krenke andres rettigheter og friheter.
3. Ikke-diskriminering: Staten må ikke utsette noen for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling på grunn av deres tros- eller livssynspraksis.
4. Det legges aktivt til rette for alle borgeres tros- og livssynspraksis.
5. Likebehandling: Staten bør tilstrebe at enhver borger får – i prinsipp og i rimelig praksis – samme grad av støtte til sin tros- og livssynsutøvelse.

6. Statens aktive tros- og livssynspolitikk må i sin utforming vurderes opp mot sentrale fellesverdier: demokrati, rettsstat, menneskerettigheter, ikke-diskriminering og likestilling.
7. Organisert tros- og livssynsutøvelse som mottar statlig støtte, må forventes å vise vilje til åpenhet og vise annen tros- og livssynsutøvelse den samme respekt som en selv forventer og nyter godt av.
8. Alle bør akseptere å bli eksponert for andres tros- og livssynspraksis i det offentlige rom.

I sin nærmeste kommentar til disse punktene peker utvalget på at de tre første prinsippene følger klart av de menneskerettslige forpliktelser. Utvalget presiserer imidlertid at disse internasjonale føringene også åpner for det som kalles *et nasjonalt handlingsrom* når det gjelder de valg som kan gjøres for vår tros- og livssynspolitikk i Norge. Videre heter det i utredningen: «Det nasjonale handlingsrommet som rammen av internasjonale menneskerettslige forpliktelser gir, forplikter oss ikke som nasjon til å føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk med offentlig finansiering av tros- og livssynssamfunn. Det er et valg vi gjør som samfunn». Det er fortjenstfullt at utvalget slik avgrenser seg fra en passivt tilbaketrukket nøytralitet fra statens side overfor religion og aktiviteter innenfor tros- og livssynssamfunnenes rammer. Men det er kanskje mer enn terminologi når utvalget går bort fra de tidligere formuleringer om «en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk », slik det har vært formulert både av Gjønnnesutvalget og i Stortingsmeldingen etter kirkeforliket, og i stedet introduserer det mer individualistisk pregede motto: « Det livssyns åpne samfunn ». Vekten ligger tilsynelatende mer på å sikre friheten til enkeltmenneskers religiøse eller livssynsmessige forankring og valg, enn på aktiv støtte til tros- og livssynssamfunnene og deres organiserte virksomhet. Det dreier seg mye om en «frihet for Loke, så vel som for Tor», som Grundtvig skriver om.

Det har sin interesse å merke seg at den europeiske menneskerettskommisjon først reserverte retten til å anmelde en sak til individer, mens den i 1979 tydelig erkjente at også korporasjoner eller organisasjoner måtte tilkjennes en slik rett. Kommisjonen fant at det var kunstig å skjelne mellom rettighetene til et medlem av en religiøs organisasjon og organisasjonen selv. Den fastslo at en kirke eller en religiøs organisasjon som sådan, på vegne av sine tilhengere, kan utøve de rettigheter som er sikret den enkelte i artikkel 9 i menneskerettskonvensjonen.

Som utgangspunkt for de prinsipielle drøftelser i kapittel 9 har utvalget vurdert hvilke premisser som bør ligge til grunn når det foretas valg innenfor flere rimelige tolkninger og statenes handlingsrom. Utvalget mener følgende premisser bør ligge til grunn for valgene:

«Norge bør strekke seg langt i å beskytte tros- og livssynsfriheten. Eventuelle inngrep må ha en reell og dokumenterbar begrunnelse og først og fremst være begrunnet i hensynet til andres rettigheter og friheter eller tungtveiende praktiske hensyn. Særlig er det viktig å beskytte barns rettigheter etter FNs barnekonvensjon. Videre må tros- og livssynsfriheten balanseres mot kvinners og homofiles særlige menneskerettigheter». I den forbindelse mener utvalget at de nye lovreglene om tros- og livssynssamfunnenes begrensede adgang til å forskjellsbehandle kvinner og homofile ved ansettelse til bestemte stillinger bygger på en rimelig avveining av de forskjellige rettighetene.

Noe av spenningen i utredningen består således i å definere forholdet mellom de absolutte forpliktelser i konvensjonene og det som utvalget kaller «et nasjonalt handlingsrom». Det er likevel påfallende at den overveiende del av argumentasjonen går på hva som kreves for å beskytte den individuelle religionsfrihet. Det gjelder også f.eks. når begrepet diskriminering, som i konvensjonstekstene både anvendes om diskriminering av personer og forsamlinger, altså individuelt og kollektivt, av utvalget nesten konsekvent brukes om enkeltpersoners diskrimineringsvern. I konfliktsituasjoner der individets rett settes opp mot det vern konvensjonene gir trossamfunnene som organiserte, kollektive størrelser, blir det nesten over alt trossamfunnets frihet og rettsbeskyttelse som må vike.

Her kan det være på sin plass å sitere hva en av de fremste spesialister på religionslovgivning i Europa skriver i et nystartet tidsskrift fra Oxford:

“En implikasjon av den autonomi som tilkjennes de religiøse grupper, er deres mulighet til fritt å operere i samfunnet og ha en rimelig tilgang til de ressurser som normalt skal være tilgjengelige for religiøse samfunn i ethvert land, f.eks. retten til å oppnå status som juridisk person etter sivilretten, så vel som adgang til åpne lokaler for gudstjenester og møter. En annen viktig konsekvens er at kirker må være beskyttet mot innblanding fra staten eller andre instanser når de utøver sin egen virksomhet, f.eks. ved utnevning av sine egne ledere, i håndteringen av konflikter innenfor kirkene eller i forhold til andre trossamfunn, eller i valget av ledere med oppgaver av religiøs karakter». (Javier Martinez-

Torrón: *Balancing Religious Autonomy and other Human Rights under the European Convention*, i: *Oxford Journal of Law and Religion*, hft. 1, 2012).

Disse momenter utdypes nærmere i artikkelen: “Moreover it has been recognized that protection of collective religious liberty may require the giving of legal status or personality to religious organizations. This enables them to hold property (important for establishing premises in which to meet and to fund-raise), to employ staff, to enter binding contracts, and to sue and be sued. The European Court of Human Rights has held that the discriminatory denial of legal personality to some churches, so that they are unable to litigate unless registered with the state, violates Articles 6 and 14 of the Convention. Where a state chooses to institute a system for registration of religious organizations denial of or delay in registration can amount to interference with Article 9 in conjunction with Article 11 (the right of freedom of association) as the ECtHR explained in the leading decision of *Moscow Branch of the Salvation Army v Russia*: Since religious communities traditionally exist in the form of organized structures, Article 9 must be interpreted in the light of Article 11 of the Convention, which safeguards associative life against unjustified State interference. Seen in that perspective, the right of believers to freedom of religion, which includes the right to manifest one's religion in community with others, encompasses the expectation that believers will be allowed to associate freely, without arbitrary State intervention. Indeed, the autonomous existence of religious communities is indispensable for pluralism in a democratic society and is thus an issue at the very heart of the protection which Article 9 affords. The Court further reiterates that the right to form an association is an inherent part of the right set forth in Article 11. That citizens should be able to form a legal entity in order to act collectively in a field of mutual interest is one of the most important aspects of the right to freedom of association, without which that right would be deprived of any meaning. The way in which national legislation enshrines this freedom and its practical application by the authorities reveal the state of democracy in the country concerned. Certainly States have a right to satisfy themselves that an association's aim and activities are in conformity with the rules laid down in legislation, but they must do so in a manner compatible with their obligations under the Convention and subject to review by the Convention institutions. In this key passage the ECtHR endorses a vision of religious organizations free of state interference, allowed to take their place in civil society as one of the building blocks of pluralism.”

Utvalget har selv anført følgende prinsipielle synspunkt når det gjelder dette område: «Forbudet mot krenkelse gjelder ikke bare overfor alle enkeltindivider som oppholder seg på statens territorium, men også i forhold til tros- og livssynssamfunnene. Staten har derfor som hovedregel ikke anledning til å gripe inn i trossamfunnenes indre organisering, for eksempel ved å bestemme interne medlemskapsregler eller gripe inn i valg av religiøse ledere. Videre må staten gi trossamfunnene status som juridisk person (rettssubjekt), slik at de kan stifte rettigheter og plikter i fellesskapets interesse».

Det er overraskende at slike prinsipielle overveielser ikke får sterkere gjennomslag i de konsekvenser som trekkes. I stedet tyr utvalget til gammel statsteori der den politiske makt dominerer: «Men staten kan sette vilkår om at

samfunnene må organisere seg på nærmere bestemte måter for å bli registrert som juridisk enhet eller på annen måte oppnå offisiell status. Det samme gjelder for tildeling av offisielle funksjoner som for eksempel vigselmyndighet og økonomisk støtte.»

Et dominerende element i utredningen er *prinsippet om likebehandling*. Dette settes i mange tilfeller opp som et overordnet synspunkt når det gjelder avveiningen mellom Den norske kirkes handlingsrom og de enkelte tros- og livssynssamfunn. Staten er ikke forpliktet til å føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitik, heter det. Men når staten velger å gi støtte, må staten ikke forskjellsbehandle de forskjellige tros- og livssynssamfunnene. Støtte til Den norske kirke må innebære en likeverdig støtte til de andre tros- og livssynssamfunnene, både når det gjelder økonomisk støtte, praktisk tilrettelegging for religiøse og livssynsmessige aktiviteter og hvilke vilkår som knyttes til støtten». Det kan synes som det dominerende prinsippet om likebehandling av tros- og livssynssamfunnene fører til en nivellering av ulikheter som har sin berettigelse ut fra historiske og tradisjonelle faktorer, som i seg selv ikke kan sies å krenke religionsfriheten slik den er definert i konvensjonene.

Det er også påfallende at utvalget i sin beskrivelse av det handlingsrom som staten kan tillate seg, undergraver noen av de bastante formuleringer i selve konvensjonsteksten. Mens den Europeiske Menneskerettskonvensjon sier at begrensninger i religionsfriheten bare kan skje hvis de er «nødvendige for å beskytte den offentlige sikkerhet, orden, helse eller moral, eller andres grunnleggende rettigheter og friheter», sier utvalget at inngrep må ha «en reell og dokumenterbar begrunnelse, og først og fremst være begrunnet i hensynet til andres rettigheter og friheter eller tungtveiende praktiske hensyn». En gjennomgang av domsslutninger i Menneskerettsdomstolen i Strassbourg viser at det stilles strenge krav til dokumenterbar nødvendighet og prinsipiell begrunnelse for å få aksept for inngrep på dette området. Å henvise til «praktiske hensyn» er noe man neppe slipper igjennom med.

Likevel er det mye som tyder på at utvalget nettopp i konkretiseringen av sine konklusjoner legger stor vekt på slike praktiske hensyn, f.eks. i forslaget om å overføre all ekteskapsstiftelse til et sivilrettslig organ. Det samme kan sies om avveiningen mellom arbeidsrettslige og trossamfunnsrelaterte spørsmål. Utvalget er opptatt av arbeidstakeres diskrimineringsvern, som i store trekk er ivaretatt gjennom alminnelig lovgivning. «Det er den enkelte

arbeidstakers/arbeidssøkers diskrimineringsvern sett opp mot den kollektive tros—og livssynsfriheten knyttet til tros-og livssynssamfunnet som arbeidsgiver som er i fokus». Her argumenteres det for at trossamfunnene må tåle begrensninger i sin rett til å avgrense seg mot tilsetninger av personer i homofilt samliv, og dette begrunnes slik: «Tros- og livssynssamfunnenes autonomi skal beskyttes. Samtidig vil utvalget understreke at innenfor en helhetlig tros- og livssynspolitik må en også vektlegge hensynet til enkeltgrupper som kan bli utsatt for negative konsekvenser dersom tros- og livssynssamfunnenes praksis skulle fått stå uten avveininger mot andre hensyn». Den nærmere konsekvens av dette er at utvalget nok tilkjenner trossamfunnene retten til selv å foreta avveininger i tråd med sitt teologisk begrunnede syn, men at friheten begrenses til stillinger som har læremessig ansvar. En rekke rettsavgjørelser i internasjonale domstoler tilsier at det ville være vanskelig å slippe igjennom med en politikk som begrenser trossamfunnenes rett på dette område. Til gjengjeld åpner utvalget for at det kan stilles vilkår om tilpasning til den rådende samfunnsmoral som betingelse for økonomisk støtte på dette området. Dette viser at hensynet til den individuelle religionsfrihet tolkes slik at den trumfer den rett konvensjonene hevder for trossamfunnene.

FN-erklæringen «Om fjerning av alle former for intoleranse og diskriminering basert på religion eller tro» (1981) gir mange føringer for den frihet og det vern trossamfunnene nyter: I artikkel 6 regnes summarisk opp de friheter som skal være sikret. Utvalget kunne ha utnyttet flere av disse punktene i sin tilretteleggelse. Det dreier seg om følgende:

- å holde gudstjeneste eller samles i forbindelse med en religiøs tro og å opprette og vedlikeholde steder for slike formål
- å opprette og vedlikeholde passende karitative og humanitære institusjoner
- å ha tilgang til nødvendige hjelpemidler og materiale som er tilknyttet ritualer og skikker i en religion eller tro.
- å skrive, utgi og utbre relevante publikasjoner på disse felter
- å undervise i en religion eller tro på steder som er egnet for dette formål
- å skaffe og motta frivillige bidrag eller økonomisk støtte fra personer og institusjoner.

- å utdanne, utnevne, velge eller gi fullmakt til egnede ledere som blir utpekt etter de krav og kriterier som enhver religion eller tro setter
- å holde hviledager og feire helligdager og seremonier i samsvar med ens religion eller tro
- å etablere og opprettholde forbindelser med andre personer og samfunn i saker som angår religion og tro på nasjonalt og internasjonalt nivå.

I denne forbindelse kunne det vært på sin plass med en mer profilert og kritisk kommentar til den uryddige situasjon som har oppstått ved at Utlendingsdirektoratet stiller så strenge akademiske krav til utenlandske prester og religiøse ledere at det går ut over det rettsvern som de innfødte kristne menigheter har etter konvensjonene. Punktet ovenfor om retten til «å *utdanne*, utnevne, velge eller gi fullmakt til egnede ledere i samsvar med de krav den enkelte religion eller tro setter», gjør det helt klart at UDI's krav om en formell akademisk kompetanse på linje med en norsk mastergrad er i åpenbar konflikt med konvensjonens bestemmelser. At myndighetene her spiller ut innvandringspolitiske hensyn mot konvensjonsbeskyttede rettigheter, slik det har skjedd overfor et par etiopiske ortodokse prester, som er nektet oppholdstillatelse, er en skam for norsk rettsvesen og politikk.

Et dominerende synspunkt i Stålsett-utvalgets utredning er som nevnt kravet om likebehandling. Dette gjelder ikke minst i vurderingen av de støtte- og tilskuddsordninger som kan bli aktuelle i en fremtidig politikk. Vi merker oss forslaget om at staten bør stå for hovedtyngden av bevilgningen til de faste, godkjente aktiviteter, og at derfor kommunenes andel av kirkebudsjettet blir overtatt av staten. Dette kan ha både positive og negative virkninger, men vil nok forenkle budsjettsituasjonen for Den norske kirke. Ellers drøftes tilskudd til gravferdsordning, feltpresttjeneste, sykehusbetjening o.l. , og her blir hele tiden likhetsprinsippet gjennomført på en måte som svekker den rolle Den norske kirke har hatt i disse institusjoner.

Med tanke på den fremtidige rettsstatus for Den norske kirke er det likevel viktig at utvalget gjennom sin argumentasjon bekrefter nødvendigheten av at vår kirke som et trossamfunn med beskyttelse av religionsfrihetskonsensjonene må få sin selvstendighet uttrykt i en formell status som selvstendig rettssubjekt, med de rettigheter som følger av dette. Herunder ligger også, ifølge professor Eivind Smith som utvalget refererer til (s. 116), muligheten til å «initiere den form for uavhengig prøving av omfanget av sin egen frihet i forhold til staten som ligger i

muligheten til å reise (eller fremprovosere) en retts sak». Det er særlig i kapittel 10 utvalget går ut over sitt mandat og skisserer en fremtidig langt friere stilling for Den norske kirke enn den gjør innenfor de rammer som mandatet har gitt. Flere av disse forslag ligger nok implisitt i noen av de prinsipper utvalget ellers legger til grunn, men her blir de kombinert med praktiske løsninger som ser bort fra den særstilling Den norske kirke har fått i de grunnlovsparagrafer som nylig ble vedtatt i Stortinget. Det er dette kapittel som har fått harmen til å stige, ikke minst hos noen av dem som egentlig aldri har ønsket en fristilling av kirken fra staten.

Det er likevel grunn til å peke på det problematiske i formuleringene i den nye § 16, som etter å ha slått fast prinsippet om religionsfrihet fortsetter med en beskrivelse av Den norske kirke, som i beste fall må sies å inneholde logiske problemer, men ellers binder Den norske kirke fast i rammer som snart kan vise seg å være uaktuelle: «Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forbliver Norges Folkekirke og understøttes som sådan av staten. Nærmere bestemmelser om dens ordning fastsettes ved lov. Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på like linje». Bortsett fra den tvilsomme konstruksjon som ligger i begrepet «Norges folkekirke» - som om et geografisk område som Norge kan ha et eierforhold til en kirke -, er det også uklart hva som til syvende og sist ligger i at nærmere bestemmelser om kirkens ordning fastsettes i lov. Hvis dette bare dreier seg om visse rammebetingelser som er nødvendig for å etablere en rettsstatus for Den norske kirke, er dette en naturlig og historisk sett nødvendig bestemmelse. Men hvis det skulle bety at Stortinget også i fortsettelsen skal fatte detaljerte lover om kirkens virksomhet, er dette igjen et inngrep i den frihet som trossamfunnene etter konvensjonene er sikret. I så fall kunne det bli god grunn til å innhente den internasjonale menneskerettsdomstolens avgjørelse om rettmessigheten av slike bestemmelser.

Stålsettutvalget har ikke hatt mandat til å gå inn på disse bestemmelsene, men antyder at de finner dem problematiske i lys av den hovedforståelse av religionsfriheten som ligger til grunn for deres fremstilling. I så henseende svarer dette til de klare synspunkter som er fremmet av Kirkemøtet i flere vedtak. Men også innenfor de bestemmelser som Grunnloven fortsatt har, etter den siste revisjon, vil det være mulig å etablere en rettstilstand for Den norske kirke som ligger nærmere prinsippene og idealene i de internasjonale menneskerettskonvensjoner.

